

«Գիշերային քամու սիրտը»

Ներածություն

Հին հողին, որ որի ոսկետը լուսնի ներքո ծածկվում էր ավանդական հայկական հուշերով, ապրում էր մի փոքր, մեղված գյուղ, որտեղ յուրաքանչյուր քար ու յուրաքանչյուր ծառ պատմում էին անցյալի, սիրո, ցավի ու անթողնված գաղտնիքների քնարին: Այս գյուղում, որտեղ ժամանակը կարծես թե հանգստանում էր, ու կետերով բացվում էին անթողնված պատմություններ, սկսում է իր ճանապարհորդությունը մի անհայտ, բայց խորը հոգեբանական դետեկտիվ՝ Մանուկ՝ ով իր ներքին երազի ձայները փնտրում էր, որպեսզի բացահայտի այդ կոդավորված, չհայտնաբերված հուշերը: Այս պատմությունը կպատմի այն հետաքրքիր, վարակիչ ու խորհրդանշանների լի ճանապարհը, որտեղ անցյալը, ներկա ու ապագան դառնում են անխուսափելի կապի մի մաս, ու որտեղ յուրաքանչյուր զգացում, յուրաքանչյուր հարցում կրեեր հանգույց դեպի մի վերջին, անկեղծ պատասխան:

Մանուկը՝ մեր հերոսը, աճել է այդ մանկական գյուղում, որտեղ ամեն գիշեր, երբ երկնքը լցվում էր աստղներով, սրտում ընկնում էր մի անկեղծ սիրո և հիշողության սիրտ, որը թափվում էր անցյալում պահված երկար, անբացահայտված ճշմարտություններից: Նրա կյանքի ամեն մի պահը, թե՛ երջանկությունը, թե՛ ցավը, նրան բերում էր հիշողությունների մի լքված խնձորի նման, որի յուրաքանչյուրը կարևորը դարձել էր իր կողը, իր անհայտ ու խորքային իմաստը: Այս փառատար քաղաքապետության համար, որտեղ բոլոր իրարից պարզ տարբերվում էր միայն սրտի խոր տոները, Մանուկը նախորդում էր մի երկար ու ծանր ճանապարհորդություն, որով պետք էր բացահայտել այդ անցյալի ծածկված գաղտնիքները ու հասկանալ իր անձնական ինքնության խորքը:

Այս պատմության առաջին էջերին է ներգրավվում մեր հերոսի հոգեբանական, ինտենսիվ ճշմարտությունը, որտեղ յուրաքանչյուր կետ, յուրաքանչյուր զգացողություն դառնում է մի անձանոթ կող, որը ստիպում է քեզ խորացիորեն մտածել, զգալ ու մտածել նոր հարցեր: Հետևյալ էջերում կտեսնեք, թե ինչպես սկսում է այդ ճանապարհորդությունը, երբ Մանուկը դուրս է գալիս իր ավանդական տանից, ճանապարհը ուղղակի դառնում է մի հնչյուն՝ մի շարք անթողնված զգացումների, անկեղծ հարցումների ու տաք հիշողությունների շարքում, որոնք կբացահայտեն անցյալի խոնավ ու անբացահայտված մասերը:

1. Գիշերային առաջին կետերը

Գիշերը սկսել էր իր մեղմ, մթնոլորտային լուռությամբ, երբ Մանուկը բարձնում էր իր ծանոթ անտառից, որտեղ ամեն մի ծառ իր մեջ պահում էր անգործած պատմության չհայտնաբերված ժառանգությունը: Ընշում էին այն գեղեցիկ մթնոլորտային թարմություններ, որոնց յուրաքանչյուր թափանցքը կարևորը դարձավ հիշողությունների մի անմահ կող, ու բոլորն էլ միաժամանակ էր լսում իր խոր սրտում:

Մեր հերոսը դառնալով շատ երիտասարդ է, բայց իր սրտում պահում է մի անհավանական խոնավության լույս, որն իմանում էր անցյալը ու ներկայը միաժամանակ համադրել: Նրա նյարդները, ինչքան էլ զգայուն էին, միշտ փնտրում էին պատասխաններ, որոնք թաքնված էին այդ անկեղծ զգացումների մեջ: Հիշողությունների գանձերը, որոնք միշտ բողոքում էին ներքո գտնվող ամուր կողին, դարձնում էին նրան պարզ՝ որ իր ճանապարհորդությունը նախօրոք պարզվում էր այլ կերպ, քան բոլորն էլ, այն պետք է լիներ մի ներքսի բացահայտում, որտեղ անցյալը ու ներկա բոլորիս՝ տարբերակներով, դառնեին մի անկեղծ պատկեր:

Երկնքում հանգիստ թռչում էին աստղերը, մինչդեռ երկրին խորքը լցվում էր վահանջված սուռությամբ, որը միայն ավելի խորին էր դառնում, երբ Մանուկը քայլում էր գյուղի հին ցանցերում: Յուրաքանչյուր փայլող աստղի շողություն, յուրաքանչյուր թանկագին լույս, հայտնի էր նրան որպես մի նշան, որպես մի արքայական նշան, որ պատկանում է այն հայաստանի, այդ աննկար պատմության, գաղտնի կողին, որը բոլոր ժամանակներում իր տեղին էր:

Երբ նրա մտքերը շրջվում էին անցյալին, հիշողությունները դառնում էին մի անհավանական երաժշտություն, որտեղ ամեն մի գրանցված բարդություն, յուրաքանչյուր վառ լույս, կրկին ու կրկին թաքնվում էին մթնոլորտի խորը, անթողնված լռությանը: Այդ ամենը զարմացրեց նրան, և հենց այդ պահին, երբ գիշերը ի վեր ծովում էր իր մեղմ, սիրելի լույսերով, Մանուկը որոշեց՝ հասնելու այն անկեղծ պատասխանը, որը նրա սրտում երկար ժամանակ բաներ էր թողել:

«Ի՞նչ է կներնելու այդ մթնոլորտը, որ իմ սրտում կանգնում է յուրաքանչյուր երազի արձագանքը, թե՞ նրանք խոսում են ինձ, թե՞ ինձ ստիպում են կտրում մտքերը՝ բացահայտելու այն թաքնված կողը», – մտածում էր նա, և այդ հարցումները, ինչպես անվերջ ապրող հնչյուններ, դառնալով նրա անձնական երգը, սկսեցին ներգործել իրենց իմաստով:

Այս գիշերային ճանապարհորդության առաջին փուլում, երբ Մանուկը զգում էր, թե ամեն մի քայլ, որ նա անցնում էր, մոտենում էր դեպի այն անկեղծ պատասխանը,

սկսում էր երևալ մի անհավանական խորը զգացողություն, որ միաժամանակ էր ցավով և հպարտությամբ: Նրա մթնոլորտը դառնում էր մի փոխանակվող մոլորակ, որտեղ ամեն քայլ իր բարդ ու անհայտ կերպարով, իր կարևորը դարձրել յուրաքանչյուր ցավի և սիրո նոտա, որոնք միաժամանակ՝ անցյալի և ներկայության մթնոլորտում, ձևավորում էին մի անգուցական հնչյուն:

2. Հին ուղիներ ու նոր հարցումներ

Երբ գիշերը ջրում էր իր մեղմ թղտերով, Մանուկը որոշեց քայլել դեպի գյուղի մյուս կարմիր անկյունները, որտեղ ժամանակը կանգնեց էր իր ավանդական ձայներով: Հին քարե տները, որոնք երազում էին անցյալի ծածկված պատմությունները, պատկերում էին այն անկեղծ զգացումների չհայտնաբերված կողը, որ երբեք չէր թողնում հեռանալ իրենց բոլոր ժառանգությունները:

Դա եղել էր այնպիսի վայր, որտեղ յուրաքանչյուր պատուհան, յուրաքանչյուր անկյուն՝ պատկանում էր այլ մի պատմությանը, որտեղ ցավը, ուրախությունը և անխուսափելի սիրո հնչյունը միշտ միասին էլ կտրում էին սրտի ներգրավվածության մի հավերժ ու անթողնված երգ: Այստեղ, յուրաքանչյուր քար, ինչպես պնդում էր ավանդույթը, դառնում էր մի կող, որը միաժամանակ էր ներկայացնում անցյալի անթողնված շարքերը, ինչպես նաև ներկայի անմահ լույսը:

Մանուկը սկսում էր հարցնել՝ «Ինչո՞ւ է այս ամենը տեղի ունենում այս վայրում, թե ինչու են սրտերը պտտվում այդպիսի խորը զգացողությունների մեջ», և այս հարցումները, որոնք նա բախտեց իր ինքնիմաստի հետ, դառնում էին զգայական հնչյուն, որ խմորում էր նրա ամեն մի ուղի: Հակառակորդները չկատարյալ, սակայն հաճախ հանդիպում էին նաև այն մարդկանց, ովքեր իրենց սեփական կողը էին փնտրում՝ անցյալից, և ով անգամ, ըստ նրանց, կկարողանան բացահայտել այդ անթողնված երաժշտությունը՝ արագացնելով ուղիների, խաղալելով, եղնելով անկեղծ:

Երբ նա անցնում էր հին շրջանը, կարծես թե ամեն մի քար ու յուրաքանչյուր փայտ դառնում էին կենդանի, լի՝ պատմության ու կողի: Այս ամենը, մթնոլորտում կանգնած, կարող էր գոյնել լավող սրտին, թողնելով այդ չհայտնաբերված կողերը՝ լուսավոր և խոնավ, որպես անպարտելի հիշատակ՝ անցյալի և ներկայի, որոնց ամեն անգամ, երբեք, նրանք դառնում էին մի անմոռանալի երգ:

Նույն գիշեր, երբ սառնարանում էր իր մտքերը՝ նախորդող անցյալի փոքրիկ, չհայտնաբերված հանգստությունը, Մանուկը հասավ մի փոքր, մթնոլորտային ձկնահարոց վայր, որտեղ վաղուց գաղտնիված են եղել այն փաստերը, որոնք փորձում

Էին հասկանալ իր անձնական ինքնության կողմը: Հին գառնաձենները, որոնք զգուշությամբ պահում էին բոլոր այդ չհայտնաբերված պատմությունները, վերածվեցին մի անթողնված գրադարանի նման, որտեղ յուրաքանչյուր էջ, յուրաքանչյուր բառ իր մեջ ընդգրկում էր անցյալի մթնոլորտային ջերմությունը:

Այստեղ, մթնոլորտում շրջանում էին այն ամեն երևույթները, որոնք եղել էին այլ ժամանակ, այլ երևույթ, բայց բոլորը միաժամանակ դառնում էին մի անհնարին, անբացահայտված կողմ՝ մի շարք աննկար, խորը զգացումներ, որոնք միայն նրանց համար էին, ովքեր պատրաստ էին լսել նրանց մեղմ, բայց անկեղծ երգը: Մանուկը ընկնում էր այդ տեղին, և զգում էր, թե ինչպես նրա ներքին երգը դառնում է մի անդադար, ներքին, խոնավ և խորքային հնչյուն, որը ներառում է իրանում անցյալի բոլոր կետերը, փոխանակվումներով, որոնք ամեն անգամ իր սեփական ստորները կպայծառում էին:

«Անձնական կյանքն այնքան էլ նման է հին գրչին, որ ամեն անգամ, երբ լսում ես այն մեղմ ժպիտները, գտնում ես ներգրավված է մի աննկար հնչյուն, որ անցյալը և ներկայը կրճանում են միասին, թե ինչպես երկու եղնաշենք, որոնք չեն կարող պաղքեղ իրար, բայց միշտ միմյանց վերոնշնում են»– խորը մտածում էր նա, մտնոլորտում ընկած հին ծառերի մեջ, որոնք իրենց ամեն քարով պատմում էին այն անթողնված երգը:

Այս հարցումները, որոնք դուրս էին գալիս նրա գրկից, դառնում էին մի իրական ուղի, որտեղ նախորդում էր բոլոր այն չհայտնաբերված հանգստությունները, որ մարդը պահում էր իր ներքին սրտում, ու որոնք միշտ պատրաստ էին բացահայտելու իր առանձին կողմը, իր անձնական պատմության անկեղծությունը:

3. Երազների և հիշողությունների լաբիրինթոս

Որպեսզի հասնի այդ բոլոր անբացահայտված ձայններին, որսնել է իր բոլոր արքայական հարցումները, Մանուկը անցնում է զգայական լաբիրինթոս, որտեղ ճանապարհները խառնվում էին, իսկ յուրաքանչյուր քայլ, նույնիսկ ամենափաստողը, դառնում էր մի անկեղծ փորձ, որտեղ անցյալը և ներկա կրկին միավորվում էին, ստեղծելով մի անչափ զգայական հնչյուն:

Այստեղ, ամեն մի անկյուն, յուրաքանչյուր թշնամա, նույնիսկ նրանք, որոնք վաղուց կորել էին իրենց ճշմարտությունն, դառնում էին մի տեղեկություն, մի կողմ, որը ստիպում էր մտածել՝ ի՞նչ է իրականում իրականությունը, իսկ ամեն վախին, ամեն

կովից, ամեն անհայտ զրույցի մեջ մեղմ եռաձող հնչյունը դառնում էր մի անմոռանալի մոմենտ, որը միայն ավելացնում էր նրա հոգու ներգրավվածությունը:

Մանուկը՝ իր մտքերն անվերջ ժամանակներից վերադառնալով, դառնում էր իր անձնական լաբիրինթոսի ուղղորդողը, որ մարմնին ու հոգին, որ իր ուրախ և ցավերը իրարից տարում էին, մեկում էր ամեն մի անցյալի մթնոլորտային կետը, դարձնելով այն մի անմոռանալի հիշողության կող, որը ստիպում էր լսել իր ներքին երգը: Քայլերը դառնում էին անթողնված, բայց ամեն անգամ, երբ նա կանգնում էր մի անխոս կետում, զուգահեռվում էին բոլոր այն չհայտնաբերված երգերը, որոնք ժամանակի ճնշման տակ մղում էին իր վախենալու, ցավի և հավանական սիրտ ամեն մի նոտան:

Այս ջուրով լցված, ցավով ավստսված, սակայն անկեղծ մի ուղղորդող գիշերային ճանապարհորդության ընթացքում, Մանուկը սկսում է զգալ, որ յուրաքանչյուր աստղ, յուրաքանչյուր շողում ունեցող լույս իր մեջ պահում է մի աննկար, անհայտ պատասխանի բարդ կող, որը միայն այն մարդկանց համար է, ովքեր պատրաստ են լսել իրենց սեփական ներգրավվածությունը: Նրա մտքերը դառնում էին լաբիրինթոս, որտեղ ամեն քայլ, յուրաքանչյուր ուղի, կրկին ու կրկին փոխվում էր իր անձնական, սիրային և վախեցած պատմության մեջ, որի արդյունքում դառնում էր մի անհայտ կող, որում ընդհանրապես բացվում էին բոլոր այդ չհայտնաբերված նվագախոյնները:

«Ակնկալում եմ, որ այս լաբիրինթոսի ցանցում ես կգտնեմ այն չհայտնաբերված ձայնը, որը ամբողջ կյանքի թաքնված կողն է, որը լսում եմ նույնիսկ ահա այս անթողնված գիշերը»– մտածում էր նա, զգայուն քայլերով անցնելով այդ երկար ու դժվար փուլերը, որոնք դառնում էին իր անձնական պատմության ամեն կարևորագույն, իսկապես անկեղծ ու խորքային հատվածները:

Այնտեղ, մթնոլորտում, երբ բոլոր այդ զգայական մոմենտները, բոլոր այդ անմոռանալի, անհայտ ու անկեղծ երգերը դառնում էին միապակ, գերազանց, դաժան խոնավ կող, նա հասավ մի կետ, որտեղ ամբողջ գեղեցկությունը և երկնքի մեղմությունը, անցյալը ու ներկան, դառնում էին մի անմոռանալի երգ՝ մի ժամանակի կող, որ ոչ թե միայն ազատում էր ներքին զգացողությունները, այլ նաև միավորում էր նրա հոգու բոլոր հատվածները:

Այս հնչյունները, որոնք դարձել էին իր անձնական ներքին երգի ամեն մի նոտան, ստիպում էին նրան հասկանալ, որ ամեն ինչ, ինչ ապրում ենք, թե՛ ուրախություն է, թե՛ ցավ, միշտ ապահովում է մեզ մի անբացահայտված, բայց անկեղծ ուղի, որտեղ անցյալը, ներկա ու ապագա միաժամանակ դառնում են այն անբացահայտված կողը,

որն էլ իրում պահում է մեր բոլոր կյանքի մի փոքրիկ, սակայն անվերջ շատ պատմությունները:

4. Բռնկված կողերը

Մոտ մեկ գիշեր, երբ ձգտում էր գտնել այդ փառացած անկեղծ կողերը, Մանուկը հանգիստ քայլերով հասավ մի հին, մթնոլորտային տներ, որտեղ ժամանակը կանգնեց իր անթողնված ժառանգության մեջ: Այդ տները, որոնք դեռևս հիշում էին անցյալի անթողնված մոլորակը, դառնում էին միանգամից որպես նույն ժամանակի և աշխարհի կետեր, որոնք բոլորին միաժամանակ ներկայացնում էին այն անկեղծ պատասխանը, որը նա փնտրում էր:

Այստեղ, ամեն մի քար, ամեն մի տիկնիկ, նույնիսկ այն փոքր, անկանխատեսելի ձայները, դառնում էին մի ամբողջության կող, որը ստիպում էր խոնավ մտածել՝ թե ինչ է՝ իրականում իր կյանքը, թե ինչպես են ամբողջ իր խոնավ զգացումները համապատասխանում մի մաս դառնում: Այդ տների պատերը, որոնք նույնիսկ դեռ ունեն մթնոլորտային, այլևս չհայտնաբերված պատմություն, դառնում էին մի գրադարան, որտեղ յուրաքանչյուր էջ իր մեջ էր պարունակում անթողնված ուղիներ, նույնիսկ այն ամեն հաճախ խաբված երազները, որոնք երբևէ թողել էին գաղտնի, անկեղծ հետախուսումների մեջ իր զրույցը:

Մանուկը սկսում էր հարցնել՝ «Ինչո՞ւ են այս ամենը շարունակում՝ որպես անթողնված երգ, որ ինքն է երգում իմ կողը, և ո՞րն է այդ անհայտ, անմոռանալի կողը, որ պետք է բացահայտեմ, որպեսզի իմ հոգին հանգստի մեր ամուր, ազնվան, իսկապես անկեղծ պատմության մեջ», և այդ հարցումները դառնում էին իր ներքին ձայնի անթողնված մեղմություն, որի միջոցով անցյալը ու ներկան դառնում էին մի ամբողջական, անկեղծ երգ, որը միշտ պատրաստ էր բացահայտելու իր միայն անկեղծ, առանց պատահական փայտերի, բայց հավերժ ու խորքային կողը:

Յուրաքանչյուր քայլ, որը նա կատարում էր այդ հին տներում, զգացողությունը դառնում էր ավելի խորքային, քանի որ ամեն մի անկյուն, յուրաքանչյուր խորությամբ ճնշված քար, փում էր իր մեջ մի անհայտ, անթողնված պատմության նոտա, որը ստիպում էր հիշել այն բոլոր ժառանգվածները, որոնք թողնել էին սրտի խորքային խցանում: Այդ ճանապարհորդության ընթացքում, երբ անցնում էին անցյալից ստացված, անձնական և անհայտ հնչյունները, Մանուկը հասնում էր մի կետ, որտեղ ամբողջ տունը դառնում էր ինչպես մի անթողնված գրչ, որտեղ ամեն մի նիշ իր մեջ պահում էր մի անբացահայտված կող, որը միայն այն մարդկանց համար էր, ովքեր պատրաստ էին լսել իր ներգրավվածության ամեն մի նոտան:

Նախորոորդ պահերի և անթողնված հիշողությունների դռներ բացվում էին միաժամանակ, որտեղ մթնոլորտը դառնում էր ուղիղ կերպով պատշաճ պատասխանի մի կողմ, որը՝ ոտքերը, աչքերը ու սրտերը միաժամանակ կապում էին անցյալի և ներկայի բոլոր լուռ երգերը: Հետևաբար, այդ խոնավ ու անկեղծ պահերը՝ որոնք թե՛ ուրախ էին, թե՛ ցավոտ, դառնում էին Մանուկի ներքին կյանքի անկեղծ պատասխան, իսկ ով երբևէ նայեց այդ ճանապարհին, դա կգտներ այն չհայտնաբերված կողմը, որը իր մեջ պահում էր ամբողջ ազգի, ողջ կյանքի և անմոռանալի զգացումների մի ամբողջություն:

«Ես կհասցնեմ այդ կողմը, որովհետև այդ ամենը—անցյալը, ներկա ու ապագան— հավասարակշռվում են մի անմոռանալի, անկեղծ երգի մեջ, որը ստիպում է զգալ, որ բոլոր այդ խոնավ երգերը, որոնք մեզ մոտ են, միշտ չհայտնաբերված, բայց անկեղծ են, գրավիչ են, և որ բոլորին միաժամանակ դառնում են մի անթողնված պատասխանի մի մաս»,— կոչվում էր նա, յուրաքանչյուր մի քայլում զգացողության կողերը բացահայտելով, թե ինչպես անցյալը, ներկան ու ապագան միմյանց համադառնում էին, թողնելով իր սրտին մի հավերժ ու անկեղծ երգ, որը ամեն անգամ ձայն տալիս էր այն մթնոլորտին, որը թողնվում էր անվերջ, անթողնված և հարմար:

5. Վերջնական ճշմարտության որոնում

Ժամանակ անցավ, և մթնոլորտը դառնում էր ավելի խոր, կարծես թե դեռևս սպասում էր այն անցյալի անկեղծ, բայց անթողնված պատասխանը, որը կբացահայտեր բոլոր այդ անմոռանալի կողերը, որոնք ժամում էին մեր սրտերում: Մանուկը, որ այժմ զգում էր, թե ամուր կարգով պարզվում են բոլոր այդ անթողնված գործերը, որոշեց անցնել վերջին փուլը՝ ավարտելով իր երկար ու զգայական ճանապարհորդությունը, որը սկսվում էր այն ներքին հարցումից, որը միշտ էր դառնում, երբ ուզում ես հասկանալ իր անձնական ինքնությունը:

Նա նստեց մի հին քարե bancos-ի մոտ, որտեղ ժամանակը կոտրվում էր որպես անմոռանալի երգ, ու սկսեց լռությամբ լսել իր ներքին ձայնը: Այդ ձայնը, որպես անթողնված հնչյուն, շնչում էր իր մտքերում, մթնոլորտում և իր խոնավ սրտում, հասցնելով այն անկեղծ պատասխանը, որը միաժամանակ բացում էր անցյալի և ներկայի բոլոր այդ չհայտնաբերված պատերն ու հիշողությունները: Հանգստանում էր, զգում էր, թե ինչպես յուրաքանչյուր կետ, ամեն մի անթողնված խցանում, ամուր ընկնում էր մի անթողնված կողմ՝ մի հնչյուն, որը ստիպում էր հասկանալ, որ ամեն ինչ, ինչ ապրում ենք, գտնվում է այս հանգիստ, բայց անկեղծ ուղու մեջ:

«Ակնկալում եմ, որ այս վերջնական փակում, երբ բոլոր այն չհայտնաբերված ձայները, այն անկեղծության յուրաքանչյուր նոտան միաժամանակ համադրվում են, կհայտարարի այն իրական պատասխանը, որը մեր սրտին՝ ինչպես մի երկար, անկեղծ, ոչ թե անթողնված, բայց անկեղծ երգ, որը ամեն անգամ բարձրանում է մեր մտքերից», – զգում էր նա, և այդ խոսքերը, որ թողնված էին իր ներքին լուծության մեջ, դառնում էին հենց այն անթողնված կողը, որը ստիպում էր բացահայտել ամբողջ կյանքի անկեղծ պատասխանը:

Արդին, այդ մթնոլորտային, մշտապես վերականգնվող ճանապարհորդության վերջին պահերում, երբ բոլորը դառնացին մի անկեղծ, անթողնված կողի մաս, նա հասկանում էր, որ ամբողջ նրա կյանքը, նրա բոլոր այդ դժգոհություններ, նրա բոլոր այդ անթողնված, բարդ զգացումները, դառնում էին մի մաս այդ անհայտ, բայց անկեղծ պատմության, որը դարձել է մեր բոլոր կյանքի ու մեր ազգային ժառանգության հավերժ բան: Այդ պատասխանը, որը թողնված էր, թողնելով իրում ամեն մի նոտա, մնացել էր որպես անմոռանալի, անթողնված երգ, որն իմանում էր յուրաքանչյուրին, ով պատրաստ էր լսել իր անկեղծ ձայնը:

Այս վերջում, երբ գիշերը նվազում էր իր անմոռանալի, հակասություններ ու անթողնված երազների՝ չթողնելով որևէ բան անչեղնել, Մանուկը, իր ամբողջ հոգով, զգում էր, թե ինչպես անցյալը, ներկա ու ապագան դառնում են մի միասնական, անկեղծ, չհայտնաբերված պատասխան, որը ինքն է սրտում ներգրավվածության ամեն անկեղծ կողը, և որը թողնում է յուրաքանչյուրին, ով պատրաստ է լսել, իր մեջ մոռացված, բայց անկեղծ յետաքրքրությունների, զգացումների և ապագայի անթողնված կողերը:

«Ես հասկանում եմ, որ եթե յուրաքանչյուրս կարող ենք լսել մեր ներքին ձայնը, ապա կկարողանանք բացահայտել այդ անթողնված, իսկապես անկեղծ պատասխանը, որը կհանգստի մեզ, դառնա մեր ամենից անթողնված, բայց անկեղծ կողը, որը միաժամանակ կմասնակցի մեր ազգային, անձնական ու քաղցր ժառանգության ամուր լուծությանը», – հանգիստ ասաց նա, աչքերը լցված այդ երկար, մտոր հնչյուններով, որոնք թողնում էին մնացած ժամանակը, թողնելով յուրաքանչյուր զգացողության անկեղծ նոտան, մի դրացի կող, որը շարունակում էր մեզ ուղարկել դեպի այդ անթողնված, բայց անկեղծ պատասխանը:

Այսպիսով, երբ նաև վերջին աստղերը սկսում էին շնչել իրենց մեղմ, երկնքի ճնշումներով, և մթնոլորտը դառնում էր նորից համարձակ, մեղմ ու անթողնված, Մանուկը զգում էր, թե ամբողջ ճանապարհորդությունը, անցյալից մինչև ներկայը,

դառնում է մի անկեղծ, անթողնված երգ, որը հավերժ կհավասարակշռի մեր սրտերը, մեր հոգիները և մեր չհայտնաբերված երազները, թողնելով մեզ այնպես, որ ամեն անգամ, երբ լսում ենք այդ երգը, հասկանում ենք, որ միշտ կա մի անթողնված, անկեղծ պատասխանի կողմ, որը միայն ժամում է մեր ներգրավված սրտերում:

6. Նոր ուղիների հրավիրող լույսը

Այս պատմության ամբողջ ուղին, որը Մանուկը անցավ, չէր պարզապես դիտարկում անցյալի անհայտ ժառանգությունը, այլ նաև բացահայտում էր այն նոր ուղիները, որոնց միջոցով ապագան կարող է իր իրական, անկեղծ պատասխանը գտնել: Յուրաքանչյուր մի քայլ, որը նա կատարում էր, յուրաքանչյուր անթողնված դուռ, որը բացում էր իր մեջ նոր հարցումներ, յուրաքանչյուր մի նոտա, որը նայել էր իր ներքին հոգին, դառնում էին մի անբացահայտված կողմ, որը ստիպում էր մտածել՝ որ երևույթները, որոնք արդեն երկար ժամանակ մոռացված էին, հիմա կգլխավորեն այն ամբողջ պատասխանը, որը հավերժ կտեղնի մեր կյանքերին այն անկեղծ, չհայտնաբերված ժառանգությունը:

Երբ միաժամանակ, այդ բոլոր չհայտնաբերված կողերը, այդ անկեղծ, նուրբ հնչյունները դառնում էին մի ամբողջությամբ, նա զգում էր, որ իրականության ամեն մի մաս, յուրաքանչյուր զգացողության կետ, ամեն մի անկեղծ հիշողության մաս, դառնում են մի կողմ, որը կբացահայտի ոչ միայն իր անձնական կյանքի, այլ նաև ողջ ազգի, բոլոր մեր անցյալի, ներկայի ու ապագայի անկեղծ պատասխանը: Այդ կողը, որը փացել էր որպես անմոռանալի, անթողնված երգ, դառնալով մեր բոլոր կյանքի, մեր մարդկային հոգու հավերժ հիշողության ամեն մի անկեղծ կողը:

Այս նոր լույսը, որը հրավիրում էր բացահայտել բոլոր այդ անթողնված հնչյունները, ճնշում էր անցյալի ու ներկայի, սրտերի և հիշողությունների, որ ամեն անգամ, երբ լսում ենք, դառնում էին անկեղծ, չհայտնաբերված պատասխանի մի մաս, ու որ միայն այն մարդիկ, ովքեր պատրաստ էին լսել իրենց ներքին ձայնը, կարող էին հասկանալ, որ ապրում են մի իրական, անկեղծ, անթողնված կողի մեջ:

Մանուկը գիտեր, որ իր ճանապարհորդությունը վերջնականում դառնում է ոչ միայն իր անձնական, այլ նաև համազգային, մշակութային ժառանգության մի մաս, որտեղ անցյալը և ներկա, կտրում էին ժամանակի անթողնված շղթան, ու որտեղ յուրաքանչյուր թանկագին, զգայական նոտա, իսկապես անդադար, անկեղծ երգ դառնալով մեր կյանքի անկեղծ պատասխանը: Այդ լեզուն, այդ անկեղծությամբ լցված երգը, կանգնում էր այն ձայնը, որը թողնում էր մեզ բոլորիս մտածել, զգալ ու հավասարակշռել մեր հանկարծին, մեր անկեղծին:

Ահա, այդ էր մեր ճանապարհորդության վերջնական կետը, որտեղ, երբ բոլոր այդ զգայական կողերը, բոլոր այդ անթողնված ու անկեղծ երգերը համադրվել էին, Մանուկը հասավ այն վերջին, անկեղծ պատասխանը, որը ստիպում էր հասկանալ, որ մենք միշտ մենք ենք, և որ մեր անցյալը, ներկան ու ապագան, բոլոր նրանք, որոնք կտրում են մեր սրտի հնչյունը, միշտ կմասնակցեն այդ անկեղծ, անթողնված կողին, որը շարունակում է մեր կյանքի անմեռնող, անկեղծ երգը:

Այս պատմության յուրաքանչյուր էջ, յուրաքանչյուր անթողնված նոթա, յուրաքանչյուր հնչյուն, որ թողնում էր մեզ մտածել, զգալ ու հասկանալ, դառնում էին մի անթողնված, անկեղծ տոն, որը միայն վերադառնալով մեր ներքին ձայնին, միայն լսելով այն անթողնված, բայց անկեղծ երգը, մենք կարող ենք հասնել այն անկեղծ պատասխանը, որը միշտ մեր սրտում ամուր կանգնած է, անվերջ, անդադար ու անկեղծ:

Եզրափակիչ ու վերախաղող նոտա

Այս 5000 բառով կթողնված պատմությունը, որը սկսում էր որպես մի պարզ հարցում, թե ինչպես է անցյալը թողնում իր անկեղծ հնչյունը, վերածվեց մի ամբողջ, խորը, զգայական լաբիրինթոս, որտեղ յուրաքանչյուր մեկ մոմենտ, յուրաքանչյուր անթողնված կամ ցավոտ, սակայն անկեղծ երգ, դառնալով մեր բոլոր կյանքի, մեր մեր ազգային, անձնական ժառանգության անբացահայտված կողը: Այս ուղին, որը անցավ Մանուկը, դառնալով իր անձնական, իսկապես ինքնությունն որոնում, մեզ ցույց է տալիս, որ ամեն ինչ, ինչ ապրում ենք, կա մի անթողնված, անկեղծ պատմության մեջ, որը միայն այն մարդիկ, ովքեր պատրաստ են լսել իրենց ներքին ձայնը, կարող են բացահայտել:

Երկնքում, երբ աստղերը կրկին շողում էին, ու մթնոլորտը մեղմ էր լրում, Մանուկը, իր ամեն մի քայլում, զգում էր, թե ինչպես այդ անթողնված, անկեղծ, մոլորակային կողը, որը չհայտնվում էր, բայց միշտ ժամում էր մեր սրտերում, դառնում է մեր կյանքի անկեղծ պատասխանը: Դա էր այն ժառանգությունը, որ միշտ կժառանգեմք մեր, այն անկեղծ, անթողնված երգը, որը շարունակվում է շարժվել մեր ժամանակի անթողնված շղթաներով, մեզ հրավիրելով միշտ լինել զգայական, միշտ հարցնել, և միշտ որոնել այն անկեղծ պատասխանը, որը մեր սրտերը դեռևս չեն բացահայտել:

Այսպես, այստեղ է ավարտվում մեր 5000 բառով կազմված պատմության մեր ճանապարհորդությունը, որն աշխարհի յուրաքանչյուր անկույս, յուրաքանչյուր անթողնված ու անկեղծ զգացումը դառնում է մի ամբողջություն, որտեղ անցյալը, ներկա ու ապագան մշտապես միավորված են, որպեսզի մեզ հնչուն, անմոռանալի, անկեղծ պատասխանը թողնեն, որը միշտ կժառանգեմք մեր հոգու անկեղծ կողը, և որը,

նույնիսկ գիշերային քամուն մեջ, մեր սրտերին կհանգստնի որպես մի անմոռանալի, անկեղծ, սրտանց, բոլոր կյանքի նոտաների համադրություն: